

УДК 343.97:343.6:343.91:351.741-051

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.76>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ

Василевич В.В.,

доктор юридичних наук, професор,
учений секретар Вченої ради
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9351-4219

Левченко Ю.О.,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1124-9517

Василевич В.В., Левченко Ю.О. Концептуальні засади запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням у правоохоронній сфері.

Вказується, проблема насильства є найбільш гострою у сучасному українському суспільстві. Насильницькі кримінальні правопорушення являє собою не тільки сукупність насильницьких злочинів, а й становить загрозу і національній безпеці держави, і конституційним правам громадян, які все більше побоюються за своє життя та здоров'я. Конституцією України проголошено право кожного громадянина на життя, охорону здоров'я, гідність особи, свободу та особисту недоторканність, а також недоторканність приватного життя (статті 3, 27, 29 Конституції).

У статті розглядається проблема насильства, вчиненого працівниками правоохоронних органів, яка ставить під загрозу довіру громадян до правоохоронних структур та порушує основні права людини. Зокрема, розглядаються причини насильства серед правоохоронців та пропонуються стратегії запобігання цим злочинам. Стаття аналізує законодавчу базу України, визначаючи поняття насильства в контексті кримінального права та юридичної літератури. Дослідження соціологічних даних про сприйняття насильства в поліції як громадянами, так і працівниками правоохоронних органів, надає можливість оцінити масштаб проблеми. Окрім того, аналізуються основні причини насильства, зокрема недостатня підготовка та психологічна підготовка працівників, фактори стресу та корупція в системі правоохоронних органів. Запропоновані стратегії запобігання насильству включають покращення професійної підготовки, зміцнення системи контролю та внутрішнього нагляду, а також увагу до психологічного стану працівників та впровадження системи психологічної підтримки.

Для запобігання насильству серед правоохоронців необхідно вжити комплекс заходів, включаючи психологічну підтримку та навчання з питань етики, прав людини та професійної поведінки. Важливо також забезпечити ефективний механізм внутрішнього контролю та дисципліни, ретельно перевіряти кандидатів на посади у правоохоронних органах, а також проводити регулярні аудита системи безпеки та контролю.

Загальна мета таких стратегій полягає у створенні безпечного та довірливого середовища як для громадян, так і для працівників правоохоронних органів. Важливо враховувати, що боротьба з насильством починається з ознайомлення працівників з правами людини та виховання у них поваги до цих прав.

Ключові слова: насильство, насильницькі кримінальні правопорушення, детермінанти, запобігання, відповідальність, розслідування кримінальних проступків, досудове розслідування, дізнавач, орган дізнання, суб'єкт запобіжної діяльності, працівники правоохоронних органів.

Vasylevich V.V., Levchenko Yu.O. Conceptual principles of prevention of violent criminal offenses in law enforcement.

It is indicated that the problem of violence is the most acute in modern Ukrainian society. Violent criminal offenses are not only a collection of violent crimes, but also pose a threat to the national security of the state and the constitutional rights of citizens who fear more and more for their lives and health. The Constitution of Ukraine declares the right of every citizen to life, health care, personal dignity, freedom and personal integrity, as well as the inviolability of private life (Articles 3, 27, 29 of the Constitution).

The article examines the problem of violence committed by law enforcement officers, which

endangers citizens' trust in law enforcement structures and violates basic human rights. In particular, the causes of violence among law enforcement officers are considered and strategies to prevent these crimes are proposed. The article analyzes the legislative framework of Ukraine, defining the concept of violence in the context of criminal law and legal literature. The study of sociological data on the perception of police violence by both citizens and law enforcement officers provides an opportunity to assess the scale of the problem. In addition, the main causes of violence are analyzed, including insufficient training and psychological training of employees, stress factors and corruption in the law enforcement system. Proposed strategies to prevent violence include improving professional training, strengthening the system of control and internal supervision, as well as paying attention to the psychological state of employees and implementing a system of psychological support.

To prevent violence among law enforcement officers, it is necessary to take a set of measures, including psychological support and training on ethics, human rights and professional conduct. It is also important to ensure an effective mechanism of internal control and discipline, thoroughly vet candidates for positions in law enforcement agencies, and conduct regular audits of the security and control system.

The overall goal of such strategies is to create a safe and trusting environment for both citizens and law enforcement officers. It is important to take into account that the fight against violence begins with familiarizing employees with human rights and instilling in them respect for these rights.

Key words: violence, violent criminal offenses, determinants, prevention, responsibility, investigation of criminal offenses, pre-trial investigation, investigator, body of inquiry, subject of preventive activity, law enforcement officers.

Постановка проблеми. Проблема насильства є найбільш гострою у сучасному українському суспільстві. Насильницькі кримінальні правопорушення являє собою не тільки сукупність насильницьких злочинів, а й становить загрозу і національній безпеці держави, і конституційним правам громадян, які все більше побоюються за своє життя та здоров'я. Конституцією України проголошено право кожного громадянина на життя, охорону здоров'я, гідність особи, свободу та особисту недоторканність, а також недоторканність приватного життя (статті 3, 27, 29 Конституції). При цьому у законодавстві закріплено, що інші права та свободи людини належать кожному від народження [4].

Завданнями Кримінального кодексу України є охорона прав і свобод людини і громадянина,

власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, а також запобігання злочинам (ст. 1 КК України). Таким чином, законодавцем визнаний пріоритет охорони найбільш цінного об'єкта кримінально-правової охорони - людини. На сьогодні кількісно-якісні характеристики насильницьким кримінальним правопорушенням залишаються несприятливими, тому особа насильницького кримінального правопорушення є об'єктом уваги вчених-кримінологів. Статистичні показники стану злочинності в Україні свідчать про стійке зростання кількості кримінальних правопорушень насильницької спрямованості [5].

Насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються працівниками правоохоронних органів, є серйозною проблемою, яка порушує довіру суспільства до структури МВС і підриває законність та порядок. Тому важливо визначити причини цих явищ та розробити ефективні заходи для їх запобігання.

Автор ставить собі за **мету** розглянути концептуальні засади запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням у правоохоронній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми запобігання злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів, розглядалися О.М. Джужею, О.О. Дудоровим, В.О. Глушковим, М.І. Карпенком, О.Г. Кальманом, О.Г. Колбом, О.А. Мартиненком, М.І. Мельником, О.С. Новаковим, М.І. Хаврошоком, О.В. Шевченком, О.О. Шостко, С.В. Якимовою та іншими науковцями. Визнаючи суттєвий внесок означеної плеяди кримінологів, криміналістів, фахівців у галузі кримінально-виконавчого права в розробку заявленої проблематики, варто, тим не менш, вказати на практичну відсутність окремої уваги до теоретико-прикладних аспектів механізму насильницького перевищення влади або службових повноважень працівниками.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки та порядку в суспільстві. Проте, існує серйозна проблема насильства, вчиненого самими працівниками правоохоронних органів. Це ставить під загрозу довіру громадян до правоохоронних структур і порушує основні права людини. У цій статті ми розглянемо основні причини насильства серед правоохоронців та запропонуємо стратегії запобігання цим злочинам.

Українська держава визнає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку як найвищі соціальні цінності. Національна поліція має важливу роль у захисті прав і свобод людини від протиправних, особливо насильницьких посягань. Вчинення кримінальних

правопорушень працівниками, яким доручено забезпечення безпеки та захисту інших осіб, не лише порушує принципи правової держави, але й завдає шкоди авторитету державної влади та іміджу правоохоронних органів. Це також сприяє деформації правосвідомості громадян, моральному розкладу суспільства і посиленню правового нігілізму, що негативно впливає на боротьбу з злочинністю. Кримінальне правопорушення працівників правоохоронних органів призводить не лише до збільшення кількості злочинів у країні, але й стимулює інших громадян, включаючи потерпілих, до вчинення кримінальних правопорушень.

Відзначимо, що у Кримінальному кодексі України нема визначення поняття насильства, але сам термін вживається. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» зазначається, що фізичним насильством, передбаченим диспозиціями ст. 152, 153 КК України, слід вважати умисний зовнішній негативний вплив на організм потерпілої особи або на її фізичну свободу, вчинений з метою подолання чи попередження опору потерпілої особи або приведення її у безпорадний стан. Такий вплив може виражатися у нанесенні ударів, побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень, здавлюванні дихальних шляхів, триманні рук або ніг, обмеженні або позбавленні особистої волі, уведенні в організм потерпілої особи проти її волі наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин тощо. Погрозою застосування фізичного насильства як способу подолання чи попередження опору потерпілої особи слід вважати залякування її застосуванням такого насильства до неї і (або) до іншої людини, доля якої потерпілій не байдужа (родича, близької особи), яке може полягати у висловлюваннях, жестах, демонструванні зброї або предметів, що можуть бути використані для нанесення тілесних ушкоджень, предметів, що імітують зброю, які потерпіла особа сприймає за справжню зброю, чи інших діях [3].

У юридичній енциклопедії дається таке визначення: насильство – умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь [2, с. 68].

Так, 71,4% поліцейських вважають незаконне насильство неприпустимим. Кожен п'ятий поліцейський – що насильство можна застосувати в крайніх випадках. Притому, що у 1,9% вважає, що без цього робота поліції неможлива. Такими є результати соціологічного дослідження

щодо незаконного застосування сили позицією, проведеного Харківським інститутом соціологічних досліджень. «Опитування проводилося в п'яти регіонах України – Київській, Харківській, Львівській, Вінницькій та Одеській областях. Опитано 3 тисячі пересічних громадян і 2120 співробітників поліції методом анкетування», 51,8% громадян вважають побиття, катування та залякування розповсюдженими. 11,4% – дуже розповсюдженими. Лише 22,7% опитаних вважають ці методи нерозповсюдженими у поліції. Натомість серед працівників поліції 52,7% опитаних відповіли, що насильства в поліції взагалі немає. В ході дослідження громадяни та поліцейські надали оціночну характеристику кількості жертв незаконного насильства в поліції. 2% опитаних зазначили, що протягом останнього року стали жертвами побиття з боку поліції. 7,1% заявили, що за останній рік їхні близькі стикалися з незаконним насильством з боку поліцейських [1].

Насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються працівниками правоохоронних органів, є серйозною проблемою, яка потребує комплексного підходу до розв'язання. До найбільш важливих факторів детермінації, властивих кожному виду досліджуваних кримінальним правопорушенням доцільно віднести: 1) хиби при відборі кадрів; 2) недоліки психологічного забезпечення службової діяльності працівників ОВС; 3) фактори, пов'язані з наявністю у працівників ОВС психічних аномалій; 4) упущення у професійній підготовці та вихованні кадрів; 5) фактори, обумовлені специфікою служби в ОВС (екстремальність службової діяльності, стреси). Факторами детермінації насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками ОВС у зв'язку зі службовою діяльністю є: 1) неналежне матеріально-технічне забезпечення ОВС; 2) дефіцит кадрів в ОВС; 3) низька правова культура працівників ОВС та прогалини у професійній підготовці та вихованні, які мають місце ще під час навчання; 4) наявність негативної „мілицейської“ субкультури, одним з проявів якої є каральні методи у їх діяльності; 5) негативний вплив на працівників ОВС з боку правопорушників (зокрема, пов'язана з цим проблема зміни кримінальної ролі); 6) перевантаженість та ненормованість робочого часу; 7) гіпертрофована професійна корпоративність працівників ОВС; 8) негативні риси особистості керівника і стилю управління колективом; 9) недосконалість існуючої системи критеріїв оцінювання діяльності ОВС (є домінуючим фактором) [6].

Кримінологічний аналіз розвитку насильницьким кримінальним правопорушенням в умовах війни показує, що однією з найгостріших проблем є вчинення працівниками правоохоронних органів під час виконання службо-

вих обов'язків насильницьких кримінальним правопорушенням. Не є виправданням, коли слідчий або дізнавач правоохоронного органу застосовує до затримано заборонені заходи отримання доказів у його вині. Або адміністрація установи виконання покарань катує засудженого, оскільки той не дотримується під час відбування покарань правил внутрішнього розпорядку дня. До речі, катування як специфічний вид насильства в приміщеннях Національної поліції України, в установах виконання покарань України є в більшості випадків латентною, оскільки самі правоохоронні органи за законом відповідають за збирання статистичної інформації про вчинювані злочинні діяння, однак, враховуючи корпоративні інтереси, досить часто відомості про факти катування ними приховуються. Більше того, від належного виконання працівниками правоохоронних органів покладених на них державою й суспільством обов'язків залежить довіра населення до правоохоронних органів. Отже, насильницьке кримінальне правопорушення працівниками правоохоронних органів украй негативно впливає не лише на службову діяльність працівників правоохоронних органів та на їх службову дисципліну, але і на державу в цілому, будучи одним із внутрішніх індикаторів, за яким суспільство оцінює стан соціальної безпеки та мікроклімату. Такий стан справ багато в чому пояснюється тим, що вчинення працівником правоохоронних органів насильницьких кримінальних правопорушень природно сприяє падінню авторитету державної влади, поширенню у суспільстві страху перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, аномії, аморальності й неповаги до правоохоронця та знижує престижність служби [7].

Для запобігання насильству серед правоохоронців необхідно вжити комплекс заходів, включаючи психологічну підтримку та навчання з питань етики, прав людини та професійної поведінки. Важливо також забезпечити ефективний механізм внутрішнього контролю та дисципліни, ретельно перевіряти кандидатів на посади у правоохоронних органах, а також проводити регулярні аудити системи безпеки та контролю.

Загальна мета таких стратегій полягає у створенні безпечного та довірливого середовища як для громадян, так і для працівників правоохоронних органів. Важливо враховувати, що боротьба з насильством починається з ознайомлення працівників з правами людини та виховання у них поваги до цих прав.

Наведемо декілька порад, як саме запобігти насильству, яке вчиняють працівники правоохоронних органів:

Комунікаційні курси та тренінги. Один із ключових чинників у запобіганні насильства,

вчиненого правоохоронцями, полягає у їхній здатності ефективно спілкуватися та вирішувати конфлікти без застосування сили. Комунікаційні курси та тренінги створюють можливість для покращення цих навичок серед правоохоронців. Під час таких курсів, правоохоронці отримують практичні інструменти та стратегії для ефективного спілкування з громадянами у різних ситуаціях, включаючи конфліктні ситуації. Вони навчаються слухати і розуміти потреби та обставини громадян, що може допомогти вирішувати ситуації мирним шляхом. Тренінги також можуть включати симуляції реальних ситуацій, де правоохоронці мають можливість практикувати свої навички в реальному часі. Це допомагає збільшити їхню впевненість у собі та реагувати адекватно на стресові ситуації без використання непропорційної сили.

Менторські програми. Менторські програми є ще одним ефективним способом вирішення проблеми насильства серед правоохоронців. Ці програми передбачають залучення досвідчених правоохоронців до надання підтримки та порад новачкам. Під час таких програм, ментори надають індивідуальну підтримку та діляться своїм досвідом з молодшими колегами. Вони можуть вести спільні навчальні сесії, де обговорюються ситуації з реальної практики та шляхи їх вирішення. Це сприяє формуванню культури взаємодопомоги та взаєморозуміння серед правоохоронців. Ментори також можуть виступати як приклади професійної етики та демонструвати правильні підходи до виконання службових обов'язків. Це допомагає новачкам швидше адаптуватися до служби та уникнути негативних практик, включаючи неправомірне використання сили. Психологічні підходи до навчання Однією з ключових причин насильства серед правоохоронців є стрес та емоційне вигорання, які вони переживають у своїй роботі. Тому важливо включати психологічні підходи до навчання правоохоронців. Психологічні курси можуть включати в себе навчання стратегій управління стресом, роботи з емоціями та підтримки психічного здоров'я. Правоохоронці навчаються розпізнавати ознаки стресу та навчаються ефективним способам його подолання. Також надаються інструменти для підтримки психічного здоров'я та уникнення емоційного вигорання.

Ці підходи допомагають працівникам правоохоронних органів краще розуміти свої емоції та контролювати їх під час виконання службових обов'язків. Вони сприяють формуванню здорового психологічного стану та зменшують ризик неправомірного використання сили.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного зауважимо, що проблема запобігання вчинення насильницьких кримінальних правопорушень працівниками правоохоронних органів має ве-

лике значення для правильного функціонування правоохоронних структур та забезпечення їхньої легітимності. Недостатнє дослідження цієї проблеми може негативно впливати на ефективність державних службових завдань та загрожувати безпеці громадян.

Згідно з Конституцією України, кожний громадянин має право на життя, охорону здоров'я, гідність особи та свободу, а також на недоторканість особистого життя. Завдання Кримінального кодексу України полягає в охороні цих прав і свобод, що визнається законодавцем пріоритетним завданням. Насильницька злочинність залишається серйозною проблемою, що вимагає комплексного підходу та ефективних заходів з протидії. Кримінально-правові заходи мають бути спрямовані на запобігання злочинам, захист прав і свобод громадян, а також забезпечення громадського порядку та безпеки. Для цього необхідно не лише удосконалювати законодавство, але й здійснювати системну роботу з просвітництва, психологічної підтримки жертв насильства та формування етичних норм серед громадян.

Аналізуючи фактори, що сприяють вчиненню таких злочинів, важливо звернути увагу на недоліки у відборі кадрів, психологічне забезпечення службової діяльності, наявність психічних аномалій, упущення у професійній підготовці та специфіку служби.

Ураховуючи стійке зростання кількості насильницьких кримінальних правопорушень, важливо звернути увагу на дослідження цієї проблеми і впровадження ефективних заходів з її протидії. Тільки таким чином можна забезпечити безпеку та гармонію в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Харківський інститут соціальних досліджень URL:<https://khisr.kharkov.ua/71-4-politseys-kykh-vvazhaiut-nezakonne-nasyilstvo-neprypustymym-1-9-vvazhaie-shcho-bez-ts-oho-robota-politsii-nemozhlyva/> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Міжнародна поліцейська енциклопедія [відповід. ред. Ю.І. Римаренко]: В 5-ти т. К.: Ін Юре, 2005. Т. 2. 1224 с.
3. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 5. *Право України*. 2008. № 43. С. 19.
4. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.04.2024).
6. Ігнатов О.М. Насильницькі злочини, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ України: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/sites/default/files/referats/66.doc> (дата звернення: 23.04.2024).
7. Богатирьов І.Г., Буряк К.М., Запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні URL:http://www.lsej.org.ua/2_2024/142.pdf (дата звернення: 23.04.2024).